

САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА ЗА УМОВ ІННОВАЦІЙНОГО НАВЧАННЯ*

Наталія БАМБУРАК

науковий співробітник науково-дослідницького центру
"Економіка вищої освіти",
викладач кафедри соціальної роботи
Тернопільського державного економічного університету
Copyright © 2005

Досліджується самовизначення особистості підлітка як центральне новоутворення Я-концепції у вітакультурному просторі інноваційного навчання і водночас як універсальна смислова система його узагальнених уявлень про навколишній світ та самого себе. В сукупності ці розвиткові тенденції забезпечують творення індивідуального гетерономного Я учасників освітнього процесу цього вікового періоду.

Нагальною потребою нашого часу залишається розвиток творчої особистості, здатної до позитивної, гуманної соціальної взаємодії з довкіллям шляхом самовияву повної внутрішньої свободи та духовності (пізнання власної вершинної сутності, тієї системи цінностей, котра у психодуховному світі трансформується у міцний згусток трансперсональних універсалій та особистісний світогляд). Винятковою актуальності ці питання набувають у підлітковому віці, який часто і, мабуть, небезпідставно вважають кризовим, оскільки саме у цей період відбуваються істотні якісні зрушення у становленні, розгортанні, структуруванні та зреалізуванні власних перспектив щодо вітакультурного вдосконалення свого оточення та власного Я.

Підлітковість - це *вік соціалізації*, входження у світ людської культури та суспільних цінностей, а також *період індивідуалізації*, відкриття та утвердження власного унікального і неповторного Я, якісною ознакою якого є зміна *соціальної установки* школяра до навчання [2; 3]. У його особистісній структурі з'являється нова схема полімотивації, де визначальною потребою та центральним новоутворенням Я-концепції є *самовизначення* як універсальна смислова система узагальнених уявлень про навколишній світ та самого себе. Останні організовують проєкт

* Дослідження здійснене в рамках індивідуальної теми "Особливості розвитку Я-концепції особистості за умов модульно-розвивального навчання" (Шифр: НДЦ-1.5-Ф), затвердженої Тематичним планом науково-дослідної та інноваційно-методичної роботи ІЕСО та НДЦ "Економіка вищої освіти" на 2005–2009 роки.

власної життєвої програми як конструкт у свідомості людини, в якому організовані стратегічні і тактичні задуми суб'єкта з погляду на життєву позицію, можливі перспективи майбутнього для досягнення актуальних цілей особистості.

Освітня діяльність як найвищий рівень прогресивного виробництва суспільства та благополуччя в усіх його сферах повно реалізується в інноваційній системі модульно-розвивального навчання (А.В. Фурман, О.Є. Гуменюк) [1; 4; 5], котра забезпечує насичені ситуаційні умови паритетних навчальних взаємовпливів та різнонагомих систем спонукань (потреби, потяги, установки, прагнення, мотиви, інтереси, ідеї, ідеали), процесно спричиняючи творення та зреалізування життєвого самовизначення кожного учасника освітнього процесу. Потрапляючи у вітакультурний простір втілення інноваційних оргсхем, у такий спосіб наповненої освітньої діяльності з року в рік активізуються і диференціюються різні *рівні самовизначення особистості підлітка* (див . рис 1; 2).

Рис. 1.

Рівні самовизначення особистості підлітка в інноваційній системі модульно-розвивального навчання

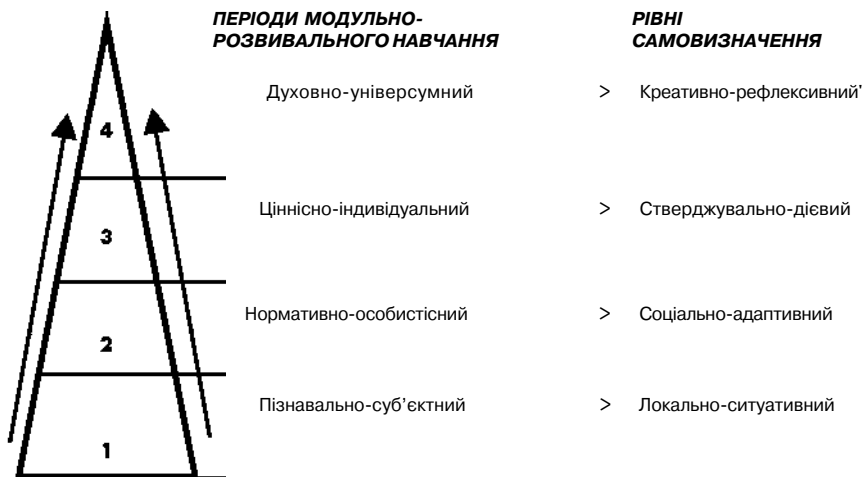

Рис. 2.

**Логіка розгортання модульно-розвивального навчання:
рівнів самовизначення особистості підлітка
в інноваційній соціальній взаємодії**

1 рівень — “локально-ситуативний” (10–11 років) характеризується прискореним розвитком пошукової пізнавальної активності школярів шляхом моделювання низки проблемно-діалогічних ситуацій, що є важливою умовою ситуативно вільного вибору дій у навчанні (прояв творчих здібностей, самостійності, ініціативності кожного учасника освітнього процесу); за найкращих умов відбувається переструктурування індивідом власного життя як динамічного впорядкування його спонтанності завдяки вибору свого індивідуального напрямку подальшого саморозвитку Я.

2 рівень — “соціально-адаптивний” (12–13 років) сприяє осмисленню здобутого теоретичного змісту, оцінюванню і самооцінюванню рівнів смислового усвідомлення універсальних теоретичних конструктів, тобто здійснюється перша апробація набутого соціокультурного досвіду; водночас відбувається вибір нових форм і способів реінтерпретації загальнолюдського досвіду за параметрами зрозумілості, зручності й у такий спосіб актуалізується здатність відповідати за себе та своє життя, самостійність при реалізації ціннісних орієнтацій, моральних переконань, схем і методів поведінки; у підсумку утверджується належне взаємодоповнення зовнішніх і внутрішніх умов-чинників соціопсихокультурного зростання підлітка, ускладнюється подальше саморозгортання його індивідуального світу Я.

ЗiГ модуль 1

3 рівень - “*стверджувально-дієвий*” (14-15 років) забезпечує утворення цілісної системи особистісних знань і норм як конструктивних компонентів ментального досвіду підлітка з ціннісно-значущим відтінком, що зумовлює позитивні зміни у структурі і повноті його світогляду; моделюються і проєктуються вітакультурні індивідуально-специфічні форми активності (поведінки, діяльності, спілкування, вчиняння), техніки буття у сфері самосвідомості підлітка .

4 рівень - “*креативно-рефлексивний*” (15-16 років) характеризується розвитком процесів творчої рефлексії старшокласників, забезпечуючи самозбагачення їх чуттєво-ціннісної сфери особистості, процесів морального зростання та самовизначення; так постає здатність розпочинати вибір, творчо й уміло переходити від етапу до етапу освітньої діяльності, досягати нового якісного рівня життя-творення.

Отже, перебіг інноваційних модульно-розвивальних організаційних процесів забезпечує порівняний розвиток самовизначення особистості підлітка, що дозволяє кожному самокоригувати норми та стандарти своєї поведінки, діяння, спілкування та вчиняння за всіма параметрами і критеріями локального освітнього соціуму, стимулюючи творення і реалізацію індивідуального *гетерономного Я* (від грец. *Иεγεος*- інший, різний, *ποτος* - закон, норма): а) як цілісного утворення у структурі Я-концепції особистості, що відображає комплекс моральних цінностей, норм, переконань, ідеалів людини, які є основою світосприймання та світоспоглядання з подальшим програмуванням власних вчинків; б) як модальність переважно емоційно-оцінкової складової Я-концепції, за допомогою якої відстежуються вікові та індивідуальні інваріанти розвитку морального мислення особистості, зокрема самоздійснення та самоосягнення нею ціннісних соціально-регуляційних диспозицій у соціумі. Це Я становить центральну ланку системи нормативної етики, котре ґрунтується на власних моральних принципах гуманізації, демократизації, утвердженні ідеалів свободи, добра, істини, краси.

1. Гуменюк О.Є. Психологія Я-концепції: Навчальна посібник. - Тернопіль: Економічна думка, 2004. - 310 с.

2. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество. - 7-е изд., стереотип. - М.: Академия, 2002. - 456 с.

3. Психология подростка. Учебник / Под ред. А. А. Реана. - СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. - 480 с.

4. Фурман А. Категорії вітакультурної методології як ефективний засіб аналізу і розв'язання складних проблем // ІЕСО (науково-дослідний): Інформаційний бюлетень. - Випуск 4. - 2004. - С. 4-7.

5. Фурман А. Теорія освітньої діяльності як метасистема // Психологія і суспільство. - 2002. - № 3-4. - С. 20-58.

Надійшла до редакції 29.04.2005